

กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการแปรรูปกะปิ (เคย) : วิธีการพึ่งตนเอง ด้านอาหารในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่*

THE PROCESS OF ESTABLISHING A LEARNING NETWORK FOR SHRIMP PASTE PROCESSING: A WAY OF SELF-SUFFICIENCY IN FOOD IN THE TUNG SAI AREA BEACH COMMUNITY

จิตติมา ดำรงวัฒนะ*, ประนอม การชนันท์

Jittima Damrongwattana*, Pranom Karnchanan

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: jittima_dam@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอเรื่องกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการแปรรูปกะปิ (เคย) : วิธีการพึ่งตนเองด้านอาหารในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่ ซึ่งวิวัฒนาการของการเติบโตเปลี่ยนแปลงของกลุ่มสังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนเป็นสังคมฐานความรู้ที่มีการปรับตัวเพื่อเรียนรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น จากประสบการณ์และความคิดด้านภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์สั่งสมกันมาเวลานาน การสืบทอดแนวคิด และอุดมการณ์สู่คนรุ่นใหม่ให้เกิดวิธีการพึ่งตนเองในชุมชนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่อโลกาภิวัตน์ เมื่อชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งของต้นทุนชุมชน คือ ฐานภูมิปัญญา ฐานทรัพยากร ฐานการผลิตอาหาร ฐานการสร้างควมมั่นคงทางอาหาร ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาความรู้ การสร้างอัตลักษณ์ สืบทอดภูมิปัญญาในรูปแบบของชุมชนแห่งการเรียนรู้การแปรรูปกะปิ (เคย) โดยใช้กิจกรรมขับเคลื่อนกระบวนการ และปราชญ์เป็นกลไกสร้างความรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ระดับครอบครัว การให้ความรู้เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ 2) ระดับองค์กรชุมชน การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ และ 3) ระดับชุมชน การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เกิดจากการรักษาฐานทรัพยากรให้มีความอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นต้นทุนทรัพยากรที่สำคัญที่นำไปสู่การผลิตสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชนสร้างเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน และยกระดับไปสู่การเป็นองค์กรและชุมชนแห่งการเรียนรู้ และยังมีบุคคลที่สำคัญในการทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ครั้งนี้ คือ กลุ่มผู้นำของชุมชน ที่ใช้กระบวนการพัฒนาชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน ซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มในกระบวนการทัศน์ใหม่ที่เรียกว่า “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง”

คำสำคัญ: กระบวนการ, เครือข่ายการเรียนรู้, การแปรรูปกะปิ (เคย), การพึ่งตนเองด้านอาหาร

Abstract

This article was the presentation of the process of network creation for shrimp paste processing as a way of food self-sufficiency that was established in the communities of Tung Sai beach area. These communities had an evolution of growth from the agricultural society to the knowledge-based society. They had more adaptation to learn about local culture. The experiences and ideas of wisdom that have been to create and to accumulate a long time were passed to the new generation. These things produced the way of self-sufficiency in the communities to cope with changes to globalization. When the communities can be self-sufficiency, it produced the communities strong. However, the community costs, including wisdom base and resource base, provided the creation of foods and the productions resulting to food security. It was the positive impacts on knowledge development, identity creation and inheriting wisdom in term of learning community of shrimp paste processing (Khey). They operated by using the activities to drive the process and the wisdom scholars as a mechanism to create the knowledge. The activities were 3 levels including: 1) family level, to provide the knowledge for development of career skills, 2) community organization level, to apply the sufficiency economy philosophy, and 3) community level, to manage the effective knowledge. These activities resulted to maintain the resource base toward abundance which was an importance resource costs of the communities. The resource abundance led to produce the community unique products, to create the local economy and to raise the level into an organization and learning community. Furthermore, the people who conducted the facilities of this learning were the community leader group. They used a tool that was the process of community development to build the strength within the communities. Thus, they as a leader group in new paradigm were called “change leader”.

Keywords: Process of Network Creation, Learning Network, Shrimp Paste Processing (Khey), Self-sufficiency of Food

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ขึ้นชื่อเรื่อง “อาหาร” ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตัวทั้งในด้านรสชาติ กลิ่นหอม ความหลากหลาย และความพิถีพิถันในการปรุงรส ทำให้อาหารไทยได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติเป็นอย่างมาก จนได้รับการเสนอชื่อให้เป็นตัวแทนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติต่อยูเนสโก ในปี 2564 รวมไปถึงอาหารไทยมีมูลค่าตลาดถึง 1.1 ล้านบาท โดยคิดเป็น 70% ของสัดส่วนมูลค่าสินค้าส่งออกของไทยในประเภทสินค้าอาหารทั้งหมด โดยรัฐบาลไทยพยายามผลักดันอาหารไทยให้กลายเป็น Soft Power สำคัญในการสร้างจุดขายให้กับประเทศและสร้างโอกาสในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยผ่านโครงการ 5F ประกอบด้วย 1) Fight

(มวยไทย) 2) Food (อาหาร) 3) Festival (ประเพณีไทย) 4) Film (ภาพยนตร์) และ 5) Fashion (แฟชั่น) สู่มหาชนชาวโลก ซึ่ง Soft Power คือ การใช้อิทธิพลทางวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือวิถีชีวิต ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด หรือพฤติกรรมความชอบของผู้คนโดยที่ไม่ได้ใช้อำนาจในการบังคับอย่าง Hard Power ให้ปฏิบัติตามสิ่งที่ต้องการ ซึ่งช่วงที่ผ่านมา Soft Power ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการตลาดเพื่อโน้มน้าวผู้คนและสร้างมูลค่าให้กับสินค้าในหลายประเทศมากมาย เช่น อาหาร ศิลปะ หรือความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ (กรุงเทพธุรกิจ, 2568) ประเทศไทยจึงให้ความสำคัญในการผลิตสินค้าชุมชนที่อยู่ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน โดยการนำเอาแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่แล้วมาใช้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ซึ่งมีความสอดคล้องกับการริเริ่มกระบวนการมีส่วนร่วมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 - 2549) ยึดคนเป็นศูนย์กลางพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ควบคู่กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550 - 2554) ที่มุ่งให้ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ภายใต้แนวปฏิบัติของ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยให้เน้นศักยภาพที่ดีของชุมชนตลอดจนนโยบายโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มุ่งส่งเสริมให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพขึ้นในท้องถิ่นก่อให้เกิดเป็นแนวคิดในการริเริ่มพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชน ให้เกิดการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (2555 - 2559) คือ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี, 2560)

วิสาหกิจชุมชนใช้ฐานทุนของชุมชนโดยมีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้น นำเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ขึ้นมาเป็นปัจจัยในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน (จักรพล ตั้งสุทธิธรรม, 2554) ซึ่งวิสาหกิจชุมชนจัดเป็นกลุ่มกิจกรรมของคนในชุมชน โดยการจัดการระบบการผลิต การบริการ และการบริโภคที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันที่ชุมชนทำได้เอง การทำกินทำใช้แทนการซื้อเป็นการลดรายจ่าย เป็นการเสริมสร้างให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้วิสาหกิจชุมชนจึงมีความสำคัญในการสร้างฐานความมั่นคงของเศรษฐกิจในประเทศ โดยกระตุ้นเศรษฐกิจระดับรากหญ้าให้เข้มแข็งและกระจายโอกาสการประกอบอาชีพให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ ทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน ภูมิปัญญาและสาเหตุของปัญหา โดยชุมชนต้องช่วยกันสำรวจเก็บข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ผลผลิต ผู้รู้ ความรู้ และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน (ปวันรัตน์ ดิวงษ์, 2560) โดยในการขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยในระยะแรกรัฐบาลให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างจริงจัง ให้การสนับสนุนความรู้วิชาการ การประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และมีเงินสนับสนุนในการลงทุนเบื้องต้น ผลของการดำเนินการประสบผลสำเร็จในเชิงปริมาณเป็นอย่างมาก และวัดจากจำนวนของวิสาหกิจที่จดทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตร (กรมส่งเสริมการเกษตร, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2568) และเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการความรู้จึงขยายไปสู่การสร้างเครือข่ายการทำงาน เป็นความร่วมมือกันระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มทาง

สังคม และองค์กรหลาย ๆ องค์กรที่มีแนวคิด เป้าหมาย และวิธีการทำงานที่คล้ายคลึงกันมารวมตัวกัน โดยส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีความยั่งยืน สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการทำงานหรือการจัดการปัญหาสาธารณะได้อย่างเป็นรูปธรรม และก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ในการสร้างเครือข่ายเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงศักยภาพอย่างเต็มที่จากคนในชุมชนเพื่อชุมชน ร่วมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ให้สมาชิกทุกคนในชุมชนได้รับประโยชน์ร่วมกันดูแลสมาชิกทุกคนในชุมชนให้เป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทรมีความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้อง ให้คนในชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชน ทิศทางที่จะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในอนาคต (เกียรติสุตา กาศเกษม และฉลอง ชาตรุประชีวิน, 2559)

จากลักษณะบริบททางสังคมในพื้นที่เทศบาลตำบลทุ่งไผ่ พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ชายฝั่งทะเลมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปกุ้งเคยในลักษณะที่หลากหลาย ซึ่งมีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับทักษะเทคนิควิธีต่าง ๆ ในการแปรรูปกุ้งเคย รวมถึงการแสวงหาแนวทางที่จะปลูกฝังให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้เกิดความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น สร้างความสัมพันธ์ด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่ (Gundogdu, A. S., 2023) ปัจจุบันการจัดการศูนย์การเรียนรู้ด้านการแปรรูปกะปิ (เคย) ในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่ พบว่า ยังไม่มีการรวบรวมความรู้ของปราชญ์ชุมชนอย่างจริงจัง และมีการถ่ายทอดรู้นั้นภายในครอบครัวไม่มีการขยายในวงกว้าง ทำให้ภูมิปัญญาเหล่านี้เริ่มสูญหาย เนื่องจากมีการแปรรูปกะปิ (เคย) ในบางครั้งเรือน ตลอดจนขาดความรู้ในการรักษาสภาพอาหารให้มีคุณภาพและมีเป็นฤดูกาลขาดความต่อเนื่องในการบริโภคและจำหน่าย ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมีความสนใจในการศึกษาการจัดการความรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหาดทุ่งไผ่ และกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่ เพื่อสร้างเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาทางอาหารด้านการแปรรูปกะปิ (เคย) จากประสบการณ์และความคิดด้านภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์และสั่งสมกันมาเวลานาน และการสืบทอดแนวคิดและอุดมการณ์สู่คนรุ่นใหม่ทำให้เกิดวิถีการพึ่งตนเองในชุมชน และประกอบกับต้นทุนของชุมชน คือ ฐานภูมิปัญญาและฐานทรัพยากรในการสร้างและผลิตอาหาร หรือความมั่นคงทางอาหารในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่ โดยในบทความนี้ผู้เขียนได้รวบรวมและเรียบเรียงเรื่องราวเกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการแปรรูปกะปิ (เคย) : วิถีการพึ่งตนเองด้านอาหารในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่ ตำบลทุ่งไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ วิถีชุมชนกับพลวัตวัฒนธรรมทางอาหาร ฐานทุนทางสังคมกับการพัฒนา และการจัดการตนเองสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ดังนั้น การรักษา ดูแล และฟื้นฟูฐานทรัพยากรของชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นต้นทุนทรัพยากรที่สำคัญที่นำไปสู่การผลิตสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชนสร้างเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน และยกระดับไปสู่การเป็นองค์กรและชุมชนแห่งการเรียนรู้ รวมถึงกลุ่มผู้นำของชุมชนที่ทำหน้าที่ในการผลักดันให้ชุมชนมีการขับเคลื่อนและพัฒนาจนเกิดความเข้มแข็งภายในชุมชน และการรื้อฟื้นภูมิปัญญามาสร้างเป็นวัฒนธรรมด้านอาหาร และเพื่อให้เกิดความยั่งยืนพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ และถูกขยายเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ด้านอาหาร (การแปรรูปกะปิหรือเคย) รวมทั้งถอดองค์ความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจ ชุมชนสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิถีชุมชนกับพลวัตวัฒนธรรมทางอาหาร

เมื่อถึงปฏิทินฤดูกาลการจับตัวกุ้งเคยในบริเวณพื้นที่หาดทุ่งไผ่ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม เป็นการนำกุ้งเคยมาแปรรูป โดยมีวิธีการ คือ การนำกุ้งเคยไปหมักกับเกลือแล้วเอาตากแดด 1 - 2 ครั้ง หรือภาษาถิ่นเรียกว่า “สองแดด” จากนั้นนำมาตำ (เซ) และหมักทิ้งไว้ประมาณ 2 คืน แล้วนำกุ้งเคยไปตากแดดอีกครั้งจากนั้นนำกุ้งเคยมาตำให้ละเอียดแล้วนำไปหมักเก็บรักษาในภาชนะที่พื้นแสงแดง เช่น ไหดิน(ภาษาถิ่นเรียกว่า เนียง) กระปุก หม้อดิน โอ่งดิน เป็นต้นและสามารถเปิดฝารับแสงแดดได้ วิธีการเก็บรักษาของเคยกุ้ง (กะปิ) ด้วยการนำเคยกุ้ง (กะปิ) ใส่ภาชนะที่สามารถปิดฝาให้มิดชิดแล้วใส่น้ำตาลโรยบน และเก็บให้พื้นแสงแดดเก็บไว้ในขวดโหล โดยไม่ให้อากาศเข้าออกได้แล้วนำเกลือมาทับบนเคยกุ้ง (กะปิ) อีกครั้งหนึ่งเพื่อเป็นการยืดอายุของเคยกุ้ง (กะปิ) ได้นานยิ่งขึ้น เมื่อเข้าสู่เดือนพฤษภาคมทางภาคใต้จะมีฝนตกอีกครั้งชาวบ้านส่วนใหญ่จะกลับมาทำประมงชายฝั่งแล้วนำกุ้งเคยที่หมักไว้มาตากแดดอีกครั้งเพื่อบรรจุลงในขวดโหลเพื่อวางจำหน่ายเป็นได้รายได้เสริมภายในครัวเรือน และเป็นสินค้าเศรษฐกิจชุมชน ในด้านเครื่องมือในการจับกุ้งเคยนั้นเป็นถักยาว หรือเรียกว่า “โพงพาง” มีลักษณะทรงกระบอกยาว และทำด้วยอวนในล่อนสีฟ้า หรือนำมาเย็บเป็นตาถี่ ๆ ก็ได้ถ้านำมาเย็บส่วนใหญ่จะเป็นอวนสีขาว และจะนำมาเย็บเป็นทรงกระบอก และส่วนท้องอวนนั้นจะมีโซ่ถ่วงเพื่อที่จะให้อวนนั้นจมน้ำ นอกจากนี้ ไซไม้เพื่อมาตามปากอวนไว้เป็นรูปสามเหลี่ยมเพื่อง่ายต่อการจับกุ้งเคยเพื่อให้ปลายถักอวนลอยขึ้นมา และยังมีเชือกถักเพื่อที่ปักกันอวนขาด ดังผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ว่า

“... ในการใช้เครื่องมือในส่วนใหญ่วิธีชาวบ้านจะมีถักโพงพางสำหรับลากคน หรืออวนเข็นที่มีคนเดินเข็นไปกับหน้าดินจากการใช้เครื่องมือในการจับกุ้งเคยนั้นจะต้องใช้อวนลากเพื่อให้กุ้งเคยเข้ามาในโพงพาง และที่ตัวของโพงพางนั้นจะต้องมีตะกั่วถ่วงให้อวนนั้นจมลงไปในน้ำ และมีทุ่นลอยเพื่อให้ปลายของโพงพางลอยขึ้นเหนือน้ำ...” (สุชาติ มั่นเหมาะ, 2566)

กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร หมู่ที่ 1 บ้านผายท่า พื้นที่เทศบาลตำบลทุ่งไผ่มีความการอาศัยรวมกันเป็นสังคมกลุ่มเครือญาติมีลักษณะพออยู่พอกิน “ผลิตในสิ่งที่กิน กินในสิ่งที่ผลิตในครัวเรือน” โดยมี นายสุชาติ มั่นเหมาะ ดำรงตำแหน่งประธานกลุ่ม ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพประมงทางทะเลบริเวณทะเลอ่าวลิชลชายฝั่งอ่าวไทย โดยรายได้ส่วนใหญ่ของสมาชิกภายในกลุ่มทำการอาชีพประมงบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยเป็นรายได้หลัก สร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในครัวเรือนมีการแปรรูปสินค้าสูตร “เคยเจียน” โดยมีส่วนผสม คือ กะปิกุ้งหวาน 700 กรัม กระเทียมซอย 50 กรัม หอมแดงซอย 50 กรัม พริกสดซอย 50 กรัม น้ำตาลมะพร้าว 500 กรัม น้ำมันพืช 300 กรัม ไข่เป็ด 6 ฟอง และวิธีการแปรรูปกุ้งเคย ได้แก่ 1) ซอยหอมแดง กระเทียม พริกสด ให้เป็นแผ่นพอสวยงาม (ชอบเยอะใส่ชอบน้อยใส่น้อย) หรือเลือกได้ตามชอบ ต่อมานำพริกมาโขลกให้พอแตก 2) นำน้ำมันใส่กระทะตั้งไฟร้อนนำมาเจียวกับน้ำมันให้หอม และใส่กระเทียมคั่วจนสุกหอม จากนั้นนำกะปิลงผัดรวมกัน และ 3) นำตะกั่วถ่วงให้กะปิแตกออกจากกัน ใช้ไฟอ่อนผัดกะปิให้เข้ากับหอมกระเทียมจนเป็นเนื้อเดียวกันพลิกกลับไป กลับมา แบนเนื้อกะปิด้วยการดาดกับกระทะพลิกกลับไป กลับมา (การดาด (ภาษาถิ่น) คือ การนำเนื้อกะปิแนบกับกระทะเพื่อให้กะปิหอมขึ้นและติดกลิ้งให้หมาบ ๆ กะปิสุกได้ที่แล้วปรุงรสด้วยน้ำตาล

เล็กน้อยแล้วตามด้วยพริกสด ผัดให้ทุกอย่างเข้ากันอีกครั้งแล้วปิดเตาตักใส่จานได้เลยโดยการใช้หลังตะหลิวกด, ยี และขูดอาหารให้แนบติดไปกับกระทะ ช่วยให้อาหารมีกลิ่นหอมละมุนมากขึ้น จากนั้นให้ตีไข่เปิดไฟ ผัดเคี้ยวให้ไม้พายไปในแนวทางเดียวกัน

ภาพที่ 1 กิจกรรมการแปรรูปเคยเจียน ณ กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร หมู่ที่ 1 บ้านฝายท่า

ปัจจุบันชุมชนในบริเวณหาดทุ่งไผ่ ช่วยกันดูแลและร่วมกันในการอนุรักษ์สัตว์ทะเลโดยใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ให้ถูกประเภทและถูกกฎหมายไม่ให้เกิดการลักลอบจับสัตว์น้ำบ้านจะต้องช่วยกันตั้งข้อห้ามไม่ให้เรือลากอวนริมฝั่ง เพราะจะทำให้ระบบนิเวศเสียหาย และจะทำให้ตัวกุ้งเคยลดปริมาณจำนวนน้อยลง ชาวประมงนิยมใช้อวนในลอนที่มีสีฟ้า มีขนาดตา 1 - 2 มิลลิเมตร นำมาเย็บเป็นถุงขนาดใหญ่ ใช้ซ่อนตักกุ้งเคยหรือในขณะที่ทำการประมงก็กางฝืนชวนให้มีลักษณะเหมือนกับถุง เพื่อรวบรวมกุ้งเคยให้มาอยู่ในถุงซึ่งชาวประมงแต่ละท้องถิ่นนั้นอาจจะใช้เครื่องมือแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสถานที่ และความสะดวกทั้งวิธีการรุน และลาก เรียกว่า “การหะ” ชาวบ้านมักจะออกซ่อนกุ้งเคยกันในตอนเช้า และซ่อนได้ทุกวันในช่วงที่มีกุ้งเคยมาก ๆ และเมื่อได้กุ้งเคยมากพอสมควรก็นำไปแปรรูปจากตัวกุ้งเคย ดังผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ว่า

“... การแปรรูปกุ้งเคย นำกุ้งเคยมาล้างด้วยน้ำสะอาดเพื่อทำความสะอาดกุ้งเคยแล้วนำมาหมักกับเกลือไว้ 1-2 คืน แล้วนำกุ้งเคยมาตากแดดพอสวย ต่อมนำกุ้งเคยที่ตากแดดแล้วมาตำ (เข) แล้วหมักไว้อีกสัก 2 - 3 คืน เพื่อจะทำให้เคยกุ้ง (กะปิ) ออกกลิ่นหอมแล้วนำไปตากแดดอีกครั้งให้พอประมาณแล้วนำกุ้งเคยมาตำให้ละเอียดเพื่อนำไปบริโภค โดยหลักการสำคัญในการแปรรูปกุ้งเคยจะต้องหมักเกลือให้พอดีและจะต้องตากแดดให้ร้อนพอดีหากตากเคยกุ้ง (กะปิ) ไม่เหมาะสม นั้นนำกุ้งเคยหมักเกลือพอสมควรนำกุ้งเคยไปตากแดดให้ได้ประมาณ 2 แดด โดยทิ้งช่วงห่างกัน 2 - 3 วัน แล้วนำกุ้งเคยที่ตากเสร็จแล้วนำกุ้งเคยมาตำ (เข) กับครกที่เตรียมไว้สำหรับตำ

กึ่งเคยให้ละเอียดจากนั้นนำมาบรรจุใส่ขวดโหลพร้อมนำเกลือวางบนถุงพลาสติกที่ปากโหลจะทำให้เคยกึ่ง โดยการนำกึ่งเคยมาใส่เกลือแล้วใส่ในเครื่องบดเพื่อให้กึ่งเคยละเอียดแล้วนำกึ่งเคยไปตากแดดให้แห้งแต่ไม่แห้งจนเกินไป เพื่อจะนำกึ่งเคยมาหมักอีกครั้งหนึ่ง และจะเอามาใส่เครื่องบดอีกครั้ง” (ฉัตรชัย แซ่ฮุย, 2566)

ภาพที่ 2 กิจกรรมการแปรรูปเคยคั่ว ณ กลุ่มประมงชายฝั่งอ่าวทองยาง หมู่ที่ 8 บ้านทุ่งไผ่

วิถีชีวิตของกลุ่มประมงชายฝั่งอ่าวทองยาง หมู่ที่ 8 บ้านทุ่งไผ่ พื้นที่เทศบาลตำบลทุ่งไผ่ พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง และมีจุดรับซื้อจัดจำหน่ายอาหารทะเลสดแช่แข็ง รวมถึงการจัดส่งร้านอาหารทะเล และส่งห้องครัวในโรงแรม โดยมีนายปรีชา ยกอิน ดำรงตำแหน่งประธานกลุ่ม โดยมีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มจะมีการนัดพบกันที่ทำการกลุ่มในทุกวันที่ 1 ของทุกเดือน เพื่อการฝากออมเงินฝาก พร้อมทั้งมีสวัสดิการเงินกองทุนให้สมาชิกผู้เพื่อไปประกอบอาชีพ หรือนำไปใช้ในการบริหารจัดการค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยสมาชิกส่วนหนึ่งของกลุ่มเป็นอาสาสมัครหน่วยป้องกันและปราบปรามประมงทะเลนครศรีธรรมราช (อำเภอสิชล) เทศบาลตำบลทุ่งไผ่ อุทยานแห่งชาติเขาพนมดงรักอีกด้วย ซึ่งสมาชิกภายในกลุ่มกลุ่มประมงชายฝั่งอ่าวทองยาง หมู่ที่ 8 บ้านทุ่งไผ่ ได้เรียนรู้ร่วมกันแปรรูปผลิตภัณฑ์ “เคยคั่ว” (กะปิ) มีการเตรียมวัตถุดิบ ได้แก่ กะปิกุ้งหวาน 700 กรัม เนื้อกุ้งแชบ๊วย 500 กรัม กระเทียมซอย 50 กรัม หอมแดงซอย 50 กรัม พริกสดซอย 50 กรัม พริกไทยดำบด 20 กรัม น้ำตาลมะพร้าว 500 กรัม น้ำมันพืช 300 กรัม และวิธีการแปรรูปกึ่งเคย ได้แก่ 1) ซอยหอมแดง กระเทียม พริกสด ให้เป็นแผ่นพอสวยงาม ใส่ได้ตามความเหมาะสม ต่อมานำพริกมาโขลกให้พอแตก 2) นำน้ำมันใส่กระทะตั้งให้ร้อนนำมาเจียวกับน้ำมันให้หอม และคั่วกระเทียมจนสุกหอม จากนั้นนำกะปิลงผัดรวมกัน ผัดกลับไป กลับมา แลบเนื้อกะปิกับกระเทียม (การคั่ว) นำไข่เป็ดมาตีให้ได้ที่จึงนำเนื้อสัตว์ที่เตรียมไว้มาใส่ และผัดเคี่ยวให้ไม่พวยไปไปในแนวทางเดียวกัน 3) นำตะหลิวบี้แน่นให้กะปิแตกออกจากกัน ใช้ไฟอ่อนผัดกะปิให้เข้ากับหอมกระเทียมจนเป็นเนื้อเดียวกัน

วันที่ 26 ตุลาคม 2566 : กิจกรรมการแปรรูปเห็ดหลวง
ณ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทำขนมคนต้นน้ำ หมู่ 6 บ้านห้วยหินสับ

ระยะปลายน้ำ

ผศ.ดร.จิตติมา ดำรงวัฒน์

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มขนมคนต้นน้ำ หมู่ที่ 6 บ้านห้วยหินลับ พบว่า การดำเนินงานของกลุ่มเป็นกิจกรรมการอบรมถ่ายทอดความรู้ด้านการประกอบอาชีพ โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลที่สนใจเข้ามาศึกษา เรียนรู้ และสามารถฝึกปฏิบัติ นำกลับไปประกอบอาชีพได้ โดยมี นางสาวปราณี ไชยรัตน์ ดำรงตำแหน่งประธานกลุ่ม ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มขนมคนต้นน้ำ มีกิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายเป็นกิจกรรมหลัก เช่น น้ำพริกผัด ปั่นสับใส่ปลา ขนมไทย หมักหวานกรอบ หมูฝอย เป็นต้น โดยทางกลุ่มได้จัดหาวัตถุดิบในพื้นที่มาพัฒนาเป็นสูตร “เคียวหวาน” อันได้แก่ กะปิกุ้งหวาน 700 กรัม กระเทียมซอย 50 กรัม หอมแดงซอย 50 กรัม น้ำตาลมะพร้าว 500 กรัม หัวกะทิ 300 กรัม น้ำมันพืช 300 กรัม ไข่เป็ด 6 ฟอง และวิธีการแปรรูป กุ้งเคียว ได้แก่ 1) ซอยหอมแดง และกระเทียมซอยให้เป็นแผ่นบาง ๆ ใส่ตามความชอบ 2) นำน้ำมันใส่กระทะตั้งไฟร้อน นำมาเจียวกับน้ำมันให้หอม และคั่วกระเทียมจนสุกหอม ต่อมานำกะปิลงผัดรวมกัน ผัดกลับไป กลับมา แบนเนื้อกะปิกับกระทะ (การดาด) จากนั้นให้ใส่ไข่เป็ดใส่ ผัดเคียวให้ไหม้พวยไปในแนวทางเดียวกัน 3) นำตะหลิวขึ้นเน้นให้กะปิแตกออกจากกัน ไข่ไฟอ่อนผัดกะปิให้เข้ากับหอมกระเทียมเต็มหัวกะทิ และ 4) ปรงรสชาติตามชอบ ตักใส่ภาชนะจัดเสิร์ฟ พร้อมกับยอดผักสด ผักลวก หรือผลไม้พื้นบ้าน เช่น มะม่วง ตะลิงปิง มะดัน หากชอบรสชาติเผ็ดร้อนให้เพิ่มพริกชี้หูนสดบดละเอียด 30 กรัม (ปราณี ไชยรัตน์, 2566)

ฐานทุนทางสังคมกับการพัฒนา

การใช้ทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการสร้างกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งที่มาจากความร่วมมือร่วมใจระหว่างกันในการพัฒนาชุมชน พัฒนาอาชีพ หรือกลุ่มออมทรัพย์ต่าง ๆ โดยอาศัยทุนทางสังคมที่ชาวบ้านของชุมชนต่างเรียนรู้ เข้าใจ และรู้จักกัน มีความไว้วางใจ เชื่อใจ เกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย และมีความเป็นสถาบันที่จะขับเคลื่อนไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งมักจะเป็นการมุ่งเน้นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชุมชน ซึ่งทุนทางสังคมถือเป็นทุนสำคัญที่เสริมสร้างวิถีชีวิตที่ดีงามของคนในสังคมและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งนี้ทุนทางสังคมจึงเป็นการสร้างรูปแบบของการจัดการที่ประกอบไปด้วยความไว้วางใจ (trust) การมีบรรทัดฐาน (norm) และเครือข่าย (network) ที่จะช่วยให้สังคมทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทุนทางสังคมจะเพิ่มโอกาสในการบรรลุเป้าหมายของสังคม ซึ่งอาศัยความไว้วางใจระหว่างกัน ทั้งระดับบุคคลต่อบุคคล และระดับในองค์กรรวมของสังคม ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงก่อตัวเป็นสถาบัน (institution) และมีจุดมุ่งหมายของสถาบัน คือ การจัดการกับปัญหาที่ไม่สามารถทำคนเดียวได้ แต่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างสมาชิกทั้งหลายในสังคม (collective action) และมีทุนทางสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนความสัมพันธ์ (ณดา จันทรสม, 2568) หรือการรวมกลุ่มของชุมชนในลักษณะที่เรียกว่า “เศรษฐกิจชุมชน” เพื่อให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนย่อมทราบถึงปัญหา และความต้องการภายในชุมชน และเห็นว่าวิถีทางของเศรษฐกิจชุมชนจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2558) โดยเรียกว่า “ระบบเศรษฐกิจฐานราก” เป็นการพัฒนาย้อนกลับมาที่ชนบท สร้างการเติบโตจากภายในที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีความพร้อม และเป็นไปด้วยความสมัครใจ เป็นการพัฒนาโครงการที่เกิดจากศักยภาพของชุมชน และก่อให้เกิดรายได้อย่างยั่งยืน โดยการเชื่อมโยงการใช้ทรัพยากรของรัฐ ท้องถิ่น และจังหวัด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการของสมาชิกกลุ่มอาชีพ กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้ประกอบการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกองทุนหมู่บ้าน และประชาชนในหมู่บ้านเพื่อให้แต่ละชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาอาชีพ โดยรัฐบาลให้การสนับสนุนองค์ความรู้การเข้าถึงแหล่งทุน และพัฒนาขีดความสามารถการบริหารจัดการในการประกอบอาชีพ โดยกลยุทธ์ที่สำคัญ คือ บูรณาการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ศูนย์บริการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากอำเภอเมืองชุมพร, 2568)

การใช้ฐานของทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนฐานรากอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาชุมชนที่อาศัยทุนของชุมชนเป็นรากฐาน ทำให้ชุมชนพัฒนาแบบพึ่งตนเองได้ โดยมีสมาชิกในชุมชน ร่วมกันจุดประกายในการพัฒนาโดยใช้ทุนของชุมชนที่มีอยู่ อาทิเช่น ศักยภาพของชุมชน พลังการมีส่วนร่วมพลังแห่งความคิด และบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ กล่าวคือ ทุนมนุษย์ที่มีทักษะและศักยภาพจึงเป็นทั้งทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางสังคมที่สำคัญในระบบเศรษฐกิจ เนื่องจากคนจะมีบทบาทเป็นทั้งเจ้าของวัตถุดิบ แรงงาน ผู้ผลิต และผู้บริโภค นั้นหมายถึง คนเป็นทั้งผู้สร้างการพัฒนา เป็นผู้รับผลจากการพัฒนา และมีผลต่อเนื่องในการสร้างทุนทางสังคมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่อื่น ๆ ในการพัฒนาชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกในชุมชน ดังเช่นชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่ที่มีวิถีการพึ่งตนเองด้านอาหารในชุมชน โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในการส่งเสริมการเรียนรู้บรรลุมรรคผลและเป้าหมายให้

มากที่สุด ซึ่งมีกิจกรรมที่ควรดำเนินการนำข้อมูลที่ได้รับจากการประเมินผลการเรียนรู้มาทำการวิเคราะห์ถึงความสำเร็จหรืออุปสรรคปัญหาของการจัดกิจกรรมเรียนรู้ ความเหมาะสมของเนื้อหาสาระการเรียนรู้จากกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการแปรรูปกะปิ (เคย) ด้วยการ “ปรับเปลี่ยนวิธีคิดก่อนลงมือทำ” สมผสานความรู้ จากประสบการณ์ลองผิดลองถูก หมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ อย่างสม่ำเสมอ ด้วยวิธีการจัดการศึกษา 2 รูปแบบ คือ นอกระบบ และตามอัธยาศัย มีการจัดสวัสดิการด้านการศึกษา ที่มีการส่งเสริมและบริการองค์ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มอาชีพต่าง ๆ มารวมตัวกันผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ และมีวิธีการจัดการเรียนรู้แบบ “การใช้ปัญหาเป็นฐานสร้างองค์ความรู้” จากกระบวนการสาธิต ทดลอง และปฏิบัติซ้ำ แล้วนำองค์ความรู้ในมิติการดำรงชีวิตผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันวิธีการพึ่งตนเองด้านอาหาร ในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่เป็นต้นแบบเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการแปรรูปกะปิ (เคย) จำนวน 3 พื้นที่ คือ กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร หมู่ที่ 1 บ้านฝายท่า กลุ่มประมงชายฝั่งอ่าวท้องยาง หมู่ที่ 8 บ้านทุ่งไผ่ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มขนมคนต้นน้ำ หมู่ที่ 6 บ้านห้วยหินลับ โดยมีการบูรณาการความรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชุมชนเพื่อพัฒนาวิธีการพึ่งตนเองด้านอาหารในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่ยั่งยืน นอกจากนี้ ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีความคล้ายคลึงกัน เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่มีคุณค่าทั้งในด้านความรู้และการอนุรักษ์ทรัพยากร โดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกด้านของชีวิตชุมชนและสังคมในระยะยาว

เมื่อชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้จึงมีการจัดการในเรื่องของความรู้โดยสร้างแนวทางส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการพึ่งตนเองในชุมชนในรูปแบบของกิจกรรม ประกอบด้วย 1) การสร้างฐานกิจกรรมระดับครอบครัว โดยสร้างจิตสำนึกรักษ์ท้องถิ่น พัฒนาฝีมืออาชีพภายในครอบครัวแล้วถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านทักษะอาชีพ 2) การสร้างฐานกิจกรรมระดับองค์กรชุมชน จุดเริ่มต้นด้วยการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) การสร้างฐานกิจกรรมระดับชุมชน ด้วยวิธีการจัดการความรู้ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ จุดเริ่มต้นของแนวคิดการพึ่งตนเองเกิดจากการที่กรมการพัฒนาชุมชนเตรียมไว้สำหรับเป็นพลังขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยแนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นไปยังชุมชนที่มีศักยภาพและมีทุน ชุมชนที่หลากหลาย หากสามารถจัดรูปแบบการบริหารจัดการทุนชุมชนให้สนับสนุนการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นการใช้พลังชุมชน โดยทุนชุมชนก็จะทำให้หมู่บ้านสามารถมีทักษะพัฒนาสู่ความยั่งยืน พึ่งพาตนเองได้ ดังนั้นศูนย์เรียนรู้ชุมชนถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชน (ชมาวีร์ จันทรอารีย์ และคณะ, 2563) จะเห็นได้ว่า การสร้างทุนทางสังคมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชน การพัฒนาทุนทางสังคมให้มีมิติที่หลากหลายไม่เพียงความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่อาจเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการสร้างความร่วมมือระหว่างกัน จากทุนทางสังคมในลักษณะฐานความสัมพันธ์ (bonding) แต่การเชื่อมความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มให้มีความหลากหลาย ในลักษณะของการสร้างความเชื่อมโยง (bridging) จะช่วยให้เกิดการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของความร่วมมือได้ดียิ่งขึ้น รวมถึงการขยายมิติของทุนทางสังคมไปสู่ภายนอกที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ในลักษณะของการเชื่อมต่อ (linking) จะช่วยขยายการพัฒนาชุมชนให้เติบโตเพิ่มขึ้นได้ ซึ่งบทบาทของหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความความเข้มแข็ง อาจเข้าไปมีบทบาทในการกระตุ้นสนับสนุนให้เกิดการรวมตัวของสมาชิก (bonding & bridging) เพื่อให้เกิดองค์ประกอบของทุนทางสังคมที่สำคัญและขับเคลื่อนความสัมพันธ์ต่อเนื่องไปเพื่อการบรรลุเป้าหมายของ

ชุมชนได้ หรือเข้าไปส่งเสริมเชื่อมต่อ (linking) ความเข้มแข็งของชุมชนที่มีความพร้อมตามองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วให้สามารถต่อยอดขยายผลเพื่อการพัฒนาเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนได้ในที่สุด (ณดา จันทรสม, 2568)

การจัดการตนเองสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้

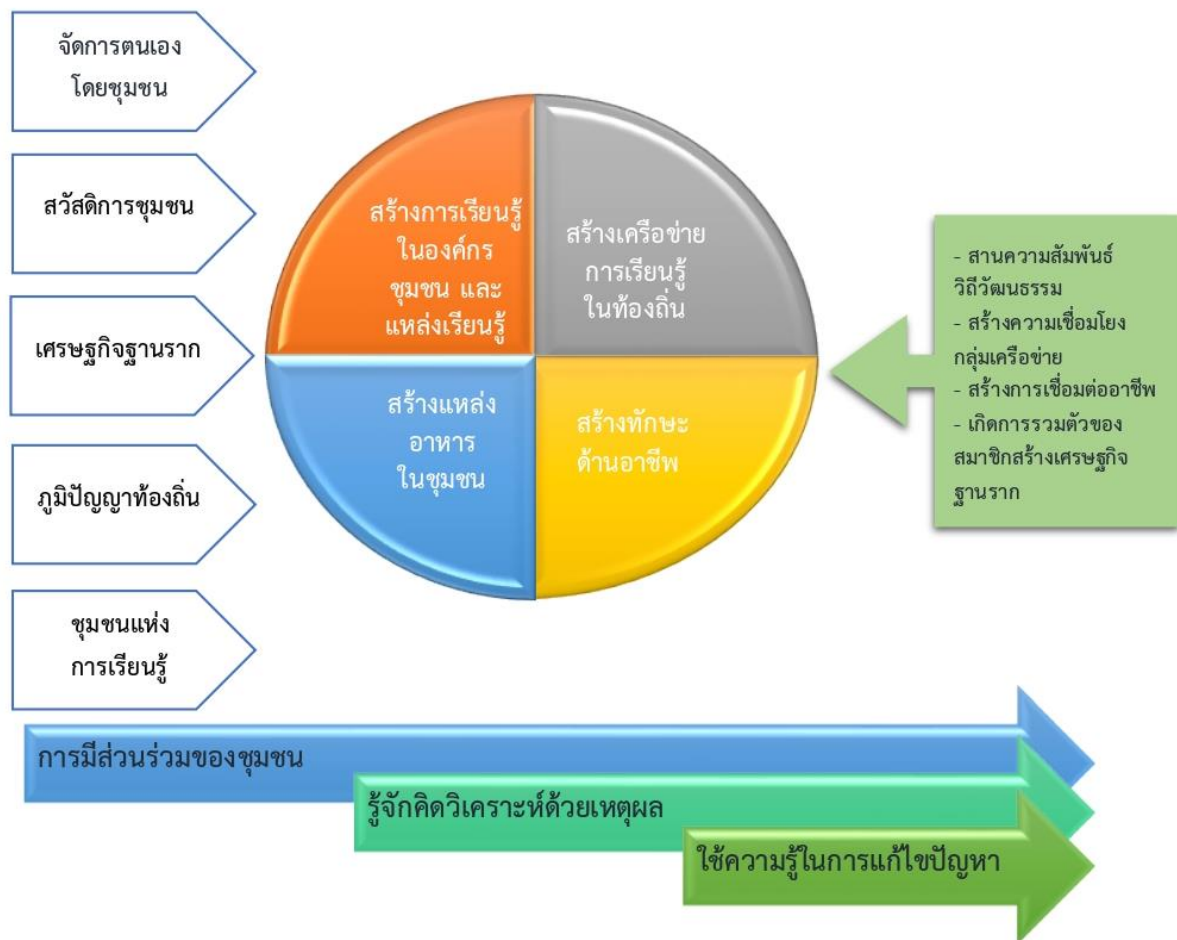
ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นการบริหารจัดการองค์ความรู้แก่ชุมชนที่เป็นลักษณะของหลักการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) โดยที่มองว่าประชาชนเป็นผู้มีความรู้ ความคิด มีประสบการณ์ มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตนและสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากผู้ที่ทราบถึงปัญหาและความต้องการของชุมชนคือ คนในชุมชน ซึ่งการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้มีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ การถ่ายทอดความรู้ของชุมชนสู่ภายนอกชุมชน และการนำความรู้จากภายนอกถ่ายทอดสู่คนในชุมชนนั้น ต้องมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและนอกชุมชน ต้องมีความร่วมมือในด้านทุน กิจกรรม วิชาองค์ความรู้ การตลาด และอื่น ๆ มีการจัดการกลุ่มและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างเชื่อมโยง ประสาน เกียวเนื่อง ครอบคลุมการพัฒนาในทุกบริบทและนำแนวทางมาปฏิบัติที่ตีร่วมกัน นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้ข้อมูลย้อนกลับซึ่งกันและกัน ทั้งนี้กระบวนการของชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด คือ กระบวนการมีส่วนร่วม ทำให้สมาชิกในชุมชนรู้จักคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล ใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหา ส่งเสริมให้คนในชุมชนฝึกฝนทักษะต่าง ๆ และการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา โดยจัดให้มีบรรยากาศและบริบทที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและหลากหลายตามศักยภาพของแต่ละคน ถือได้ว่ากระบวนการนี้เป็นการพัฒนาชุมชน เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ใช้พัฒนาความรู้ของคนในชุมชน โดยการรวมกำลังระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมมือกัน มีการวางแผนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือวัฒนธรรมของชุมชนนั้น เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งเมื่อคนในชุมชนนำกระบวนการของชุมชนแห่งการเรียนรู้ไปใช้ทำให้มีความรู้และทักษะแล้วจะสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน (ชุติมา ถวัลย์ปรีดา และคณะ, 2564)

การส่งเสริมกระบวนการพึ่งตนเองสำหรับประชาชนในชุมชนเป็นการเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ ของชุมชน โดยเน้นการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์การเรียนรู้ของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชนที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ตามภาพลักษณ์อาหารท้องถิ่นทั้งสี่ด้านมีอิทธิพลในเชิงบวกต่อความตั้งใจที่จะกลับมาเยือนอีกครั้งและการบอกต่อแบบปากต่อปากของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดน่าน โดยปัจจัยด้านคุณภาพและรสชาติของอาหารมีอิทธิพลมากที่สุด โดยมีบทบาทสำคัญในการสร้างการรับรู้และการสื่อสารแบบปากต่อปากเกี่ยวกับคุณภาพอาหาร ตลอดจนเสริมสร้างภาพลักษณ์ของแบรนด์ในด้านทำเลที่ตั้ง แนวทางหลักในการส่งเสริมภาพลักษณ์อาหารท้องถิ่นมี 3 ประการ ได้แก่ การส่งเสริมระบบเกษตรอินทรีย์ การนำเสนอเรื่องราวและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านอาหาร และการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ การนำแนวปฏิบัติดังกล่าวไปปฏิบัติจะช่วยยกระดับภาพลักษณ์อาหารท้องถิ่นและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างยั่งยืนใน

จังหวัดน่าน (วราวุฒิ พูนญาญ และเจริญชัย อัครพิศาล, 2567) ทั้งนี้ หลักการสำคัญของศูนย์เรียนรู้ชุมชน คือ เป็นแหล่งเรียนรู้ทุกด้าน ทุกรูปแบบไม่เน้นการเรียนการสอนในห้องเรียน เป็นศูนย์กลางที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้ ค้นคว้าหาความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งการพบปะสังสรรค์ เพื่อสร้างความเข้าใจความร่วมมือในการพัฒนาตนเองและชุมชน และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน (พิงรัก ริยะชน, 2560)

ดังนั้น การใช้กระบวนการของชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นการแก้ปัญหาของชุมชน จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์หาความรู้หรือจุดแข็งเป็นอื่นที่คนในชุมชน มีความสนใจร่วมกันและได้ประโยชน์จากความรู้หรือจุดแข็ง เพื่อให้ชุมชนรู้จักตนเองและรู้ความเป็นรากเหง้าของตนเอง รวมทั้งการบริหารจัดการตนเอง จำเป็นต้องมีการวางแผนการจัดกำลังคน การลงมือ ดำเนินการ และการประเมินผล ซึ่งจะต้องได้รับการศึกษาอบรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจ อันนำไปสู่การคิด การตัดสินใจ และนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ และการสร้างกลุ่มเพื่อช่วยตนเอง อาจเป็นคณะกรรมการ คณะทำงาน ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มีประโยชน์ต่อการจัดการ และจำเป็นต่อการบรรลุเป้าหมายสู่ความเข้มแข็งของชุมชนบนฐานของการพึ่งตนเอง นอกจากนี้ บุคคลที่มีสำคัญต่อการเรียนรู้และทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ครั้งนี้ คือ กลุ่มผู้นำของชุมชน ที่ใช้กระบวนการพัฒนาชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน ซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มในกระบวนการที่เรียกว่า “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” ผู้นำชุมชนใช้กระบวนการการขับเคลื่อนที่นำไปสู่การสร้างชุมชนแบบองค์รวมที่มีความหลากหลาย และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งในชุมชนและภายนอกชุมชนในลักษณะเครือข่าย มีการใช้กระบวนการพึ่งพาตนเองเป็นหลักในการร่วมกันพัฒนาชุมชนใช้กระบวนการเรียนรู้ และระบบการจัดการ ซึ่งทุกระบบต้องประสานกันเป็นอย่างดีถึงจะเกิดผล มีการติดตามและประเมินผลเป็นระยะ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน แล้วนำผลที่ได้ไปหาข้อสรุป เพื่อนำไปพัฒนาและดำเนินการต่อไป จะเห็นได้ว่า ผู้นำชุมชนใช้กระบวนการสร้าง ปัญญาเป็นเครื่องมือการพัฒนาและให้โอกาสคนโดยมีความสอดคล้องกับสภาพของชุมชน ด้วยการนำวิทยาการ ใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้นต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งด้านคน ความรู้ ทรัพยากร และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ในอดีตของชุมชนให้กลับคืนมา โดยพัฒนาไปตามครรลองตามธรรมชาติ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดความมั่นใจในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ใช้องค์กรชุมชนและเครือข่ายเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชนในทุกด้านอย่างยั่งยืน (วารุณี ชินวินิจกุล, 2549)

ภาพที่ 4 กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่

สรุป

กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ด้านการแปรรูปกะปิ (เคย) : วิธีการพึ่งตนเองด้านอาหารในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่ ในชุมชนบริเวณหาดทุ่งไผ่มีวิวัฒนาการของการเติบโตเปลี่ยนแปลงของกลุ่ม จากกลุ่มสังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนเป็นสังคมฐานความรู้ที่มีการปรับตัวเพื่อเรียนรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น จากประสบการณ์และความคิดด้านภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์และสั่งสมกันมาเวลานาน และการสืบทอดแนวคิดและอุดมการณ์สู่คนรุ่นใหม่ทำให้เกิดวิธีการพึ่งตนเองในชุมชนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่อโลกาภิวัตน์ เมื่อชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ประกอบกับต้นทุนของชุมชน คือ ฐานภูมิปัญญาและฐานทรัพยากรในการสร้างและผลิตอาหาร หรือความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาความรู้ การสร้างอัตลักษณ์ และสืบทอดภูมิปัญญาในรูปแบบของชุมชนแห่งการเรียนรู้การแปรรูปกะปิ (เคย) โดยใช้กิจกรรมขับเคลื่อนกระบวนการ และปราชญ์เป็นกลไกสร้างความรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ระดับครอบครัว การให้ความรู้เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ 2) ระดับองค์กรชุมชน การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ และ 3) ระดับชุมชน การจัดการความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เกิดจากการรักษาฐานทรัพยากรให้มีความอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นต้นทุนทรัพยากรที่สำคัญที่

นำไปสู่การผลิตสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชนสร้างเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน และยกระดับไปสู่การเป็นองค์กรและชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อการส่งสมความรู้ และการสร้างความรู้ใหม่นำไปพัฒนางาน ชีวิต และชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2568). สรุปจำนวนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่อนุมัติการจดทะเบียน ณ วันที่ 1 มกราคม 2560. กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. เรียกใช้เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2568 จาก https://www.m-society.go.th/ewtadmin/ewt/mso_web/ewt_news.php?nid=18750
- กรุงเทพธุรกิจ. (2568). “อาหารไทย” Soft Power ดันเศรษฐกิจ สร้างจุดขายให้ประเทศ. Retrieved กุมภาพันธ์ 1, 2568, from <https://www.bangkokbiznews.com/business/economic/1063588>
- เกียรติสุดา กาศเกษม และฉลอง ชาตรุประชีวิน. (2559). การพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นของโรงเรียนเทศบาลด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, 18(3), 112-124.
- จักรพล ตั้งสุทธิธรรม. (2554). การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งและบทบาทของศูนย์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในเทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. ใน รายงานการวิจัยศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฉัตรชัย แซ่อุย. (25 ตุลาคม 2566). การแปรรูปเคี้ยวของกลุ่มประมงชายฝั่งอ่าวทองยาง หมู่ที่ 8 บ้านทุ่งไส ตำบลทุ่งไส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช. (จิตติมา ดำรงวัฒนะ, ผู้สัมภาษณ์)
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2558). วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์จำกัด.
- ชุดิมา ถวัลย์ปรีดา และคณะ. (2564). ชุมชนแห่งการเรียนรู้กับการพัฒนาชุมชน. วารสารการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 1(2), 88-111.
- ณดา จันทรสม. (2568). ทูทางสังคมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://thaipublica.org/2022/11/nida-sustainable-move09/>
- ปราณี ไชยรัตน์. (25 ตุลาคม 2566). การแปรรูปเคี้ยวของกลุ่มประมงชายฝั่งอ่าวทองยาง หมู่ที่ 8 บ้านทุ่งไส ตำบลทุ่งไส อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช. (จิตติมา ดำรงวัฒนะ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปวันรัตน์ ดีวงศ์. (2560). แนวทางการพัฒนาการดำเนินของวิสาหกิจชุมชน ในเขตพื้นที่มาบตาพุดคอมเพล็กซ์ จังหวัดระยอง. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสาธารณะ วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พึงรัก ริยะชน. (2560). แนวทางการประเมินผลการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโดยใช้แนวคิดทาง SROI. วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร, 19(2), 1-15.
- วรารุณี พูนญาญ และเจริญชัย อัครพิศาล. (2567). ภาพลักษณ์อาหารท้องถิ่นในมุมมองนักท่องเที่ยวชาวไทย กรณีศึกษาจังหวัดน่าน. วารสารนาครบุตริปริทรรศน์, 16(3), 1-13.

- วารุณี ชินวินิจกุล. (2549). กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนไม้ เรือง
อำเภอฉวาง จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์.
- ศูนย์บริการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากอำเภอเมืองชุมพร. (2568). การบริการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก. เรียกใช้เมื่อ
1 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://docs.google.com/document/d/1EiiZCapJbld3BuoWsDwsVYEnOpB3EzTvq7DJ-el79OY/preview?hgd=1&tab=t.0>
- ชมาวีร์ จันทรอารีย์ และคณะ. (2563). เครือข่ายสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาการหล่อพระของ
ผู้ประกอบการโรงหล่อในจังหวัดนครปฐม. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 8(4), 1506-1521.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2560). สรุปสาระสำคัญ
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 - 2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- สุชาติ มั่นเหมาะ. (25 ตุลาคม 2566). การแปรรูปเคี้ยวของกลุ่มประมงชายฝั่งอ่าวทองยาง หมู่ที่ 8 บ้านทุ่งไ
ตำบลทุ่งไ อำเภอลือชัย จังหวัดนครศรีธรรมราช. (จิตติมา ดำรงวัฒนะ, ผู้สัมภาษณ์)
- Gundogdu, A. S. (2023). Food Security, Affordable Housing, and Poverty: An Islamic Finance
Perspective. Cham: Palgrave Macmillan.